Változásban

Új jogintézmények a gyakorlatban

A bűnözés alakulásáról 1995-ben olyan képet kaphattunk, amely nem hatott megnyugtatóan. Az ismertté vált bűncselekmények száma túljutott a félmillión, s ez a rekord közel harminc százalékos növekedést takar. A súlyosabb megítélésű bűntettek aránya közel hatvan százalékkal, a vétségeké közel kilenc százalékkal emelkedett. Százezer lakosra száz híján ötezer bűncselekmény jutott. Ezeregyszáz-tizeneggyel több, mint 1994-ben.

A bűnözés összetételének vizsgálata során megállapítható volt: az ismertté vált bűncselekmények háromnegyedét adó vagyon elleni bűncselekmények számának növekedését elsősorban az okozta, hogy a csalások száma több mint négyszeresére emelkedett. Több a vagyon elleni bűncselekményekkel okozott kár is, a 60 milliárd forintból a nyomozások során ennek csak egytizede térült meg. Az ismertté vált bűnelkövetők száma három százalékkal, az egy bűnelkövetőre jutó bűncselekmények száma pedig több mint négy százalékkal nőtt egy év alatt. A bírósági gyakorlat ismeretében is a büntetés-végrehajtási szerveknek számolniuk kell ezekkel az adatokkal a feladataikra való felkészülés során. Nemigen szokott szó esni a bűnözés helyzetének elemzésekor a bűncselekmények áldozatairól, azonban az ezredforduló bűnügyi tudományaiban mind nagyobb rangot kell kapnia e kérdésnek is. Bizonyosra vehető, hogy erősödik a sértett eljárásjogi szerepe, sőt meghatározott esetekben a szankcióalkalmazásnál is mérvadóvá válik. Jelenleg százezer lakosból közel háromezer valamilyen bűncselekmény sértettje. Az ismertté vált sértettek számaránya összességében 44 százalékkal növekedett.

A bv. jog területe, tárgyának változása figyelhető meg évről évre. Nagy fejlődésen ment át a millenium éveitől a millecentenárium évéig, még ha a történelem sötét lapjain elfojtották is.

Az utóbbi években több új jogintézményt vezettek be. A járulékos feladatok is bővültek, az idegenrendészeti őrizet részben szintén a büntetés-végrehajtás hatáskörébe került. A szabadult elítéltek rendőrségi bűnmegelőzési ellenőrzését a rendőrségről szóló törvény bevezette, a végrehajtási rendelete azonban még nem készült el.

Egyes büntetések és intézkedések végrehajtásának országos irányítása átszervezést igényel, másoké pedig eleve a meg-

szervezését. E feladat teljesítése megkezdődött. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény megnyitotta az utat, számos előnye közül e helyütt kiemelném a nyitottságát az újra, valamint azt, hogy további garanciákat is beépített. Folyamatban van az új büntetés-végrehajtási szabályzat készítése. A rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM-rendelet az őrizet és az előzetes letartóztatás végrehajtásának újszerű részletes szabályozását adta a rendőrségi fogdák tevékenységének. Beindult a pártfogó felügyelet és az utógondozás, valamint az egész bűnügyi nyilvántartás magas szintű újraszabályozásának munkája is. Büntetés-végrehajtási jogi szempontból is nagyon időszerű jogalkotói feladatokról van szó.

Ha ebben a folyamatos változásban, fejlődésben visszatekintünk az egy-egy új törvény, új jogintézmény hatályosulásával, beindulásával kapcsolatos gondokra, segítséget nyújthatunk a gyakorlat, a jogalkotó és az elmélet számára is. Mi mindenre kellett volna gondolni még a jogalkotás során, minek a megoldását kellene segíteni szabályozással, miként kell értelmezni az új rendelkezéseket a gyakorlatban, milyen az új jogintézmények szűkebb és tágabb értelemben vett fogadtatása?

Egyre ritkábban esik meg, hogy *az anyanyelv használata* még nem előírásszerűen biztosított. Az intézetek gyakorlata túlnyomórészt szabályszerű; a magyar nyelvet nem beszélő fogvatartottak befogadását tolmács jelenlétében végzik, több nyelvre lefordított házirenddel rendelkeznek. Az anyanyelv használatának fontosságára a bv. szervezetéről szóló új törvény is nagy hangsúlyt helyezett a Bv. tvr. alapvető szabályairól szóló rendelkezések módosításával.

Tapasztalható volt, hogy *a hatóságok a rendőrségnek kézbesítették az iratokat akkor is, amikor az előzetesen letartóztatottat már átszállították a rendőrségről a bv. intézetbe.* Ez az iratok késedelmes továbbításához vezetett. Előfordult olyan is, hogy a rendőrség csaknem egy hónap múlva küldte meg az intézetnek a szabadlábra helyezési rendelvényt, így jogellenes fogva tartásra került sor. A helyes gyakorlat az lehet, ha mindenkor közvetlenül a fogva tartó szervnek küldik meg a megszüntetésről szóló határozatot.

Előzetes letartóztatás

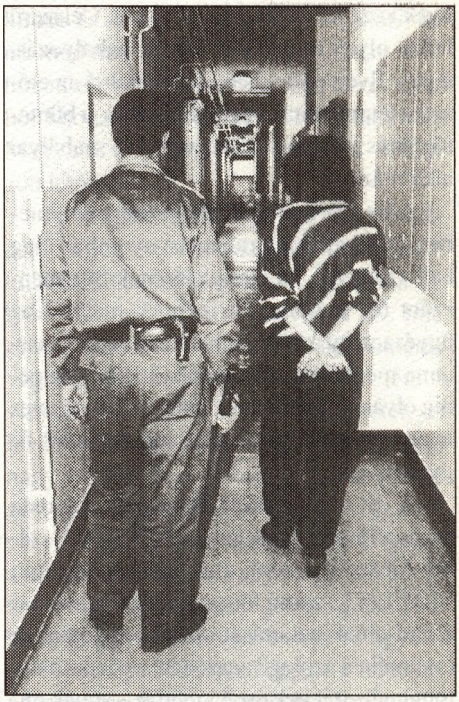
A vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatás naptári napban meghatározott időpontig tart. Ha ezt jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetés foganatba vétele kapcsán megszakítják és a szabadságvesztést a terhelt az előzetes letartóztatás naptári napban meghatározott időtartamán belül tölti le, akkor a hátralévő időre feléled a korábban elrendelt (meghosszabbított) előzetes letartóztatás. Abban az esetben viszont, ha a szabadságvesztés letöltése közben az előzetes letartóztatás naptári napban megjelölt határideje lejár, az előzetes letartóztatást ettől az időponttól megszűntnek kell tekinteni. A vádirat benyújtását követően elrendelt vagy meghosszabbított előzetes letartóztatásnak naptári napban meghatározott időtartama nincs, az az ügydöntő határozat megszületéséig, illetve az eljárás jogerős befejezéséig tart. Ezekben az esetekben tehát az előzetes letartóztatást megszakító szabadságvesztés kitöltését követően foganatosítható az előzetes letartóztatás hátralévő része.

Az előzetes letartóztatás megszakításáról (Bv. Szabályzat 145. §) és a szabadság-

vesztés-büntetés foganatba vételéről a bv. intézet csak azt a bíróságot tudja értesíteni, amelyik az előzetes letartóztatást elrendelte, illetve meghosszabbította, mivel csak annak ügyszámát ismeri, az áll rendelkezésére. A bíróság azonban nem hiányolja ezt, az információra sokkal inkább szüksége lenne a nyomozás feletti felügyeletet gyakorló ügyésznek, akinek személyéről viszont a büntetés-végrehajtási intézetnek nincs tudomása. Ennek következményeként előfordult, hogy a megszakítás után az elítélt a büntetését letöltötte, de az eredeti előzetes letartóztatás meghosszabbításáról, illetve fenntartásáról nem intézkedtek.

Amíg egy új jogi szabályozás egyértelműen nem rendezi ezt a gyakorlati problémát, álláspontunk szerint, ha a foganatba vett szabadságvesztést a terhelt az előzetes letartóztatás eredeti időtartamán belül tölti le, akkor a hátralévő időre feléled a korábban elrendelt (meghosszabbított) előzetes letartóztatás és újabb intézkedés csak akkor szükséges, ha ez a határidő lejár. Ha viszont a szabadságvesztés letöltése közben az előzetes letartóztatás naptári napban is megjelölt határideje lejár, az előzetes letartóztatás a szabadságvesztés foganatba vételének napjával megszűntnek tekintendő. Ebben az esetben természetesen a szabadságvesztés letöltése előtt – ha szükséges – ismét dönteni kell az előzetes letartóztatás kérdésében, amire az ügyésznek indítványt kell tennie.

További kérdésként merült fel a gyakorlatban, hogy ilyenkor a fogva tartás helye szerinti bíróság vagy pedig a folyamatban lévő ügyben eljáró bíróság döntsön-e az előzetes letartóztatás kérdésében. A helyes gyakorlat az lehet, hogy a szabadságvesztés lejárta előtt a terheltet a végrehajtó intézetből visszaviszik abba a megyei intézetbe,

ahol ellene a büntetőeljárás folyamatban van, s akkor nem lehet kérdéses, hogy melyik bíróságnak kell döntenie a fogva tartásról. Tehát a szabadságvesztés foganatba vételével megszakított előzetes letartóztatásból fennmaradó idő „feléledésére" akkor van lehetőség, ha a terhelt az előzetes letartóztatás naptári napban megjelölt határidején belül tölti le a szabadságvesztést. Ez felel meg a bírói gyakorlatnak is. Megjegyzem, szerencsésebb megoldás lenne ennek a problémának a törvényi szintű szabályozása, hiszen az előzetes letartóztatás esetleg egy súlyos bűncselekmény miatt van folyamatban, folyik a büntetőeljárás, a nyomozás, ugyanakkor egy enyhe megítélésű bűncselekmény miatt kiszabott rövid tartamú fogházbüntetés miatt szakítják meg az előzetes letartóztatását, s ezáltal a büntetőeljárás érdekét kevésbé védeni tudó körülmé-

nyek közé kerülhet a fogvatartott. Célszerű lenne olyan megfelelő szintű szabályozás, amely ilyen esetekben is garantálná az előzetes letartóztatás végrehajtásának a büntetőeljárás céljára is tekintettel lévő szabályai alkalmazását.

A Be. 96. §-ának (2) bekezdése értelmében az előzetes letartóztatást nyomban meg kell szüntetni, ha elrendelésének oka megszűnt (ez mérlegelést igényel, melyről az ügyész vagy a bíróság határoz) vagy ha tartama meghosszabbítás nélkül lejárt (ez pedig olyan objektív tény, amelyet az előzetes letartóztatást foganatosító intézet kísér figyelemmel).

A bv. felügyeleti ügyészek havonta rendszeresen ellenőrizték a 1101/1993. számú főosztályvezetői utasítással módosított 1101/1983. számú főosztályvezetői utasítás előírásainak betartását. Az ebben foglaltak értelmében azoknál az előzetesen letartóztatottaknál, akiknek cselekménye – annak minősítésére tekintettel – életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett, a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig a nyomozás felügyeletét ellátó ügyész minden esetben maga köteles ellenőrizni és nyilvántartani a hozzátartozóival, illetve másokkal való beszélgetést és levelezést. Az előzetesen letartóztatott fokozott őrzését kell elrendelni ebben az esetben, illetve akkor, ha ezt egyéb körülmény is indokolja. Az indokot (az előzetesen letartóztatott támadásától, szökésétől tartani kell, ön- vagy közveszélyes) szintén közölni kell a bv. intézettel.

Gyakorlati tapasztalatok szerint a fokozott őrzés elrendelésével nem minden esetben éltek az ügyészek, a bíróságok is csak elvétve. Ha az ügyész az ellenőrzést fenntartotta magának, akkor azt nem háríthatja át másra, így nem bízhatja meg vele a bűnügy nyomozóját, mint ahogy az egyik bv. intézetben lévő előzetesen letartóztatott ügyében tette.

Az említett főosztályvezetői utasítás fenntartásának, illetve megfelelő módosításának felülvizsgálatára az új Bv. Szabályzat kiadását követően kerül sor.

A bv. intézetben fogva tartott terheltnek a vádirat benyújtásáig bejelentett panaszát, amelyben a Bv. tvr. 118. § (2) bekezdése tárgyában tett ügyészi intézkedést – az előzetesen letartóztatott levelezési, látogatófogadási, csomagküldeményhez való joga korlátozását – sérelmezi, a nyomozás során bejelentett a Be. 148. §-a szerinti jogorvoslatnak kell tekinteni. *Az előzetesen letartóztatott szabad levegőn tartózkodását* a Bv. tvr. nem szabályozza, éppen ezért az a joggyakorlat, illetve jogértelmezés, hogy az ő szabad levegőn tartózkodásukra is az elítéltekre vonatkozó előírást kell alkalmazni, vagyis egy óra időtartamban lehetnek szabad levegőn. Ez áll összhangban a nemzetközi ajánlásokkal is. Az előzetesen letartóztatottat megillető jogok között megnevezve nem szerepel a telefonhasználat joga. Tekintettel azonban arra, hogy a telefonhasználat is a kapcsolattartás egyik formája, hozzátartozóival pedig törvényi feltételek mellett az előzetesen letartóztatott is jogosult kapcsolatot tartani (levelezés, látogatás, csomagküldés), súlyosabb jogkorlátozás nem érheti, mint az elítéltet. Álláspontunk szerint a távbeszélő használatának ellenőrzésére és annak engedélyezésére a levelezésre vonatkozó rendelkezéseket kell értelemszerű eltérésekkel alkalmazni. Ebből következik, hogy az előzetesen letartóztatottak – amennyiben attól az ügyész, illetőleg a bíróság nem tiltotta el őket – távbeszélőn keresztül is tarthatnak kapcsolatot hozzátartozóikkal, egyelőre törvény ezt nem tiltja. Ugyanakkor alanyi jogként sem

biztosítja. Miért? Azért, mert bizonyos feltételek megléte esetén teszi csak lehetővé. Figyelemmel arra, hogy a BE. 97. § (2) bekezdésének b) pontja értelmében az előzetesen letartóztatott hozzátartozójával szóban és írásban ellenőrzés mellett érintkezhet, amennyiben az ügyész, illetve a bíróság az ellenőrzés lehetőségével nem kíván élni, a távbeszélőn történő kapcsolattartást a fogva tartó intézetnek kell ellenőriznie.

Konkrét ügyben a bíró engedélyezte, hogy az előzetesen letartóztatott beszélhet telefonon hozzátartozójával, ügyvédjével. Felmerült a kérdés, kötelesek-e ezt végrehajtani. Ez nem jelenti titkos eszköz használatát, hanem büntetés-végrehajtási jogszabályok alkalmazását. Ugyanakkor viszont ellenőrzés nélkül nem beszélhet az előzetesen letartóztatott távbeszélőn. Ezt az álláspontot erősítette meg a CPT jelentése is. Tehát meg kell győződni arról is, valóban az ügyvéddel beszél-e az egész beszélgetés tartama alatt, ami pedig úgy lehetséges, ha hallgatja az ellenőrző. Az ügyvédnek ugyanis lehetősége van a fogva tartó intézetben arra, hogy ellenőrzés nélkül beszéljen az előzetessel.

Bánásmód

Hazánk több univerzális és regionális emberi jogi nemzetközi egyezmény, másképpen fogalmazva konvenció részes állama. Kiemelést érdemel az univerzális konvenciók közül az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata, a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya, a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések és bánásmód elleni nemzetközi egyezmény.

A fogvatartottakkal való emberséges bánásmódot szolgálja az európai konvenció a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód megelőzésére, amely alapján létrehozott ellenőrző bizottság rendszeres és ad hoc látogatásokat szervez. Első alkalommal Magyarországra 1994. november 1–14. között látogattak el.

A vizsgált rendőrségi fogdákra (Budapest), a jogsértéssel hazánkban tartózkodó külföldi állampolgárok közösségi szálláshelyére (Kerepestarcsa), a Fővárosi Bv. Intézetre, valamint a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetére kifogásokat tett. A vizsgálati anyagból következik a tételesen felsorolt hibák említésén kívül az is, hogy nagyobb figyelem-ráfordítás lenne szükséges, nyomatékosabbá kellene tenni az európai egyezmény betartásához fűződő igényt, a kínzás, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzését szolgálni hivatott ügyészi törvényességi felügyeleti tevékenységet, különösképpen a büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészek munkáját, szerepének fontosságát. A 11/1993., a 6/1995. számú legfőbb ügyészi utasítással módosított 1/1990. Legf. Ü.-utasítás hatályos szövege megfelelő előírásokat tartalmaz az egyezmény szerinti kívánalmak teljesítéséhez.

A 2121/1994. (XI. 10.) Korm.-határozat 2. pontja szerint *„a Kormány... felkéri a Magyar Köztársaság Legfőbb Ügyészét, hogy vegyen részt a Bizottság esetenkénti magyarországi látogatásaival kapcsolatos szakmai, érdemi munkában..."* A jövőben is rendszeresen várhatók a bizottság látogatásai.

Az ügyészeknek a bv. felügyeleti ügyészi tevékenységről szóló legfőbb ügyészi utasítás előírásainak megfelelően kiemelt fontosságot kell biztosítaniuk valamennyi fogvatartó helyen legalább havonta tartandó ellenőrzés, vizsgálat során *a bánásmód ellenőrzésére*. A bánásmóddal összefüggő

panaszok, kérelmek, bejelentések intézésekor – az egyezményben foglaltakra is tekintettel – fokozott gondossággal kell eljárni. A fogvatartott meghallgatása során – akár kérelmére történik, akár vizsgálat alkalmával – minden esetben tájékozódni kell a kínzást és más megalázó, embertelen, kegyetlen büntetést, illetve bánásmódot tilalmazó nemzetközi egyezményben foglaltak megtartásáról. A bv. intézetben fogva tartott személy nyomozó hatóság részére történő kiadásának és rendőrségi fogdába való átszállításának engedélye során a nyomozásfelügyeleti ügyész nagy figyelemmel vizsgálja ennek szükségességét és csak a nyomozás eredményessége érdekében feltétlenül indokolt, kivételes esetben ad erre engedélyt.

Rendőrségi fogdák

A közbiztonság fejlesztésének feladatairól szóló 1033/1994. (V. 6.) Kormányhatározat V. fejezetének 17/d pontjában a kormány elrendelte, hogy kapjon prioritást a rendőrségi (és határőrségi) körletek és fogdák létesítése, a meglévők bővítése és korszerűsítése. Az országban 110 rendőrségi fogda van, ebből 87-et használnak. A működő fogdák befogadóképessége 2511 fő. Általános probléma a zárkák nem megfelelő alapterülete, a természetes bevilágítási arány elégtelensége, a nem megfelelő mesterséges világítás, a természetes elégséges szellőzés és a szellőztető-berendezések hiánya, a tisztálkodási feltételek elégtelensége. A meglévő fogdák 25,3%-át nem használják, többségében azért, mert alkalmatlan a fogvatartottak elhelyezésére, illetve a szükséges fogdaőri státus nem biztosított. A fogdák többsége nincs felszerelve korszerű, őrzésbiztonságot fokozó technikai rendszerrel (a rendkívüli esemény bekövetkezésének veszélye nagyobb). A nem üzemelő fogdák közül négy felújítással, 10 új fogda építésével, hat fogda a fogdaőri státus biztosításával helyezhető üzembe. Országosan 58 fogda szorul felújításra, korszerűsítésre, a működő fogdák 66,6%-a, és 26 új fogda építése szükséges.

Az őrizetben lévő fokozottan veszélyes személy megfelelő elhelyezését a rendőrségi fogdán nem tudták megoldani, ezért felmerült, hogy az előzetes letartóztatás elrendeléséig elhelyezhető-e a bv. intézetben „befogadás nélkül", rendőri őrizet mellett. A hatályos jogszabályi rendelkezések nem tartalmaznak kötelező előírást a bv. intézetek számára a Be. 91. §-ában rögzített őrizet végrehajtására nézve, biztonsági okból azonban indokolttá válhat az ilyen elhelyezés. Erre azonban csak a megfelelő garanciális feltétel megteremtése mellett, az elhelyezésre, az őrzésre vonatkozó szabályok pontos rögzítését követően kerülhet sor. Figyelemmel arra, hogy hasonló okból szükséges lehet az ilyen megoldás néhány megyében, ezért indokolt a kérdés egységes rendezése, annak jogszabályi formában – büntetés-végrehajtási szabályzatban – történő rögzítése. A kérdés megnyugtató és végleges megoldását azonban a rendőrségi fogdák alkalmassá tétele jelentené az ilyen fokozottan veszélyes személyek biztonságos őrzésére is.

A közelmúltban előzetes egyeztetés nélkül megyei rendőr-főkapitányságí nyomozók egy sértettel jelentek meg az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben ideiglenes kényszergyógykezelttel való szembesítésre, azonban az a beteg közreműködésének hiánya folytán eredménytelen volt. A konkrét eset azt a kérdést

vetette fel, szabad-e és milyen feltételek mellett az IMEI-ben nyomozati cselekményt folytatni. Kétségtelen, hogy sem a Be. szabályai, sem az egyes szabályokhoz kapcsolódó legfőbb ügyészi utasítások nem tartalmaznak rendelkezéseket arra, hogy a nyomozó hatóság a szükséges bizonyítási cselekményeket hol végezze el. Egy ilyen szabályozás a nyomozás mint a büntetőeljárás sajátos szakasza jellegére is figyelemmel, aligha volna célszerű. Eljárásjogi szempontból tehát nem kifogásolható, ha a nyomozó hatóság egyes szükséges bizonyítási cselekményeket az IMEI-ben foganatosít. Ugyanakkor a nyomozó hatóságnak az időpontot előzetesen feltétlenül egyeztetnie kell, hiszen a bizonyítási cselekménnyel érintett, gyógykezelés alatt álló éppen aktuális állapota nyilvánvalóan befolyással lehet az eljárási cselekmény időpontjára, sőt egyáltalán a teljesíthetőségére és törvényességére is. Felmerült a gyakorlatban, hogy a hatóságoktól, nemzetközi szervezetektől érkező levelek ellenőrizhetők-e. A törvény szövegének értelmezése során, az indoklás áttanulmányozását követően a jogalkotó álláspontját is kikértük. Egyértelműen úgy foglalt állást, hogy csak az ilyen címzettnek általa írt levél nem ellenőrizhető, következésképpen tehát a tőlük kapott levél ellenőrzése lehetséges.

A bírósági határozatok kézbesítését szabályozó és módosított 105/1974. (IK. 6.) IM-utasítás, a 101/1983. (IK. 2.) IM-utasítás nem tartalmaznak arra rendelkezést, hogy a nem jogerős határozatokról a bv. intézeteket értesíteni kellene. (Az ilyen határozatokból a fogvatartott példányának fénymásolata áll az intézet rendelkezésére.) A probléma a nem jogerős összbüntetéssel kapcsolatban vetődött fel. A bíróság az elítélt részére kézbesítési ívvel küld egy példányt a nem jogerősen kiszabott összbüntetésről, amelynek kézbesítése után az intézetnek nem marad példánya, holott azt foganatosítania kell, adott esetben annak alapján az intézet parancsnokának hivatalból félbe kell szakítania a büntetést. A bíróságok akkor küldenek egy-egy példányt, amikor már jogerőre emelkedett az összbüntetés. Az intézetek úgy hidalják át a problémát, hogy fénymásolják az elítélt részére érkező példányt.

Kirendelt védő

A védelemhez való jog gyakorlása csorbát szenved, amikor a védőként eljáró ügyvédek és az előzetesen letartóztatottak kapcsolattartása nem megfelelő. Így például a kirendelt védő nem tesz eleget az ügyben szükséges eljárási kötelezettségének, és a fogva tartó intézetben nem keresi fel a védencét. Előfordult, hogy csak a tárgyaláson találkoztak és így a védő az ügyre vonatkozóan érdemben már nem is tudta felvenni a kapcsolatot a letartóztatottal. A Be. 51. §-a értelmében a védő köteles a terhelt érdekében minden törvényes védekezési eszközt és módot késedelem nélkül felhasználni, a terheltet a védekezés törvényes eszközeiről felvilágosítani, jogaira kioktatni, és a terheltet mentő, illetőleg a felelősségét enyhítő tények felderítését elősegíteni. A feladatát nyilván csak abban az esetben tudja megnyugtatóan ellátni, ha az eljárás során folyamatosan kapcsolatot tart a terhelttel. Sem a Be., sem más jogszabály nem határozza meg azonban részletesen a védő és a terhelt kapcsolattartásának gyakoriságát. Ezek azonban értelemszerűen következtek a védői feladattal szemben támasztható egyéb jogszabályi elvárásokból. A kiren-

delés esetére is vonatkozik az ügyvédi törvény 1. § (3) bekezdésének azon általános szabálya, amely szerint az ügyvéd köteles a törvényben és más jogszabályokban meghatározott jogait és kötelezettségeit legjobb tudása szerint érvényesíteni, illetve teljesíteni. A Be. 52. §-a értelmében ha a védelem kötelező, a védő köteles jelen lenni a tárgyaláson, valamint a törvényben meghatározott más eljárási cselekményeknél. Amennyiben a védő a kapcsolatfelvételt az előzetesen letartóztatottal nem kezdeményezi, ez számos esetben az előzetes letartóztatott részéről is elmarad, mert nem tudja, ki a kirendelt védő, nem ismeri annak nevét és címét. A helyes eljárás, ha már a nyomozás során a nyomozó hatóság közli az előzetes letartóztatottal, kit rendeltek ki védőjéül, egyben tájékoztatja őt a védő irodájának címéről is. A legújabb rendelvényeiken az ügyészek is kötelesek feltüntetni a védőt.

A védő kötelességének az elmulasztása jogszabályban meghatározott következményeket vonhat maga után. Így például ha a védő szabályszerű idézése ellenére olyan ügy tárgyalásán nem jelenik meg, amelyen részvétele kötelező, és ha a terhelt nem választ más védőt, vagy védő kirendelésére nincs lehetőség, a Be. 192. § (5) bekezdése értelmében a tárgyalást a védő költségére el kell halasztani. Amennyiben a védő a szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg a hatóság előtt, és ezt alapos okkal előzetesen nem menti ki, vagy engedély nélkül eltávozik, a hatóság ötszáztól ötvenezer forintig terjedő rendbírsággal sújthatja [Be 113. § (1) bek. c) pont]. Az az ügyvéd, aki az ügyvédi hivatás gyakorlásából eredő kötelezettségét vétkesen megszegi – az ügyvédségről szóló 14. S értelmében – fegyelmi vétséget követ el. A védelemhez való alkotmányos jognak érvényesülnie kell, a végleges megoldást a kérdésben azonban olyan jogszabályi változás eredményezhetné, amely a kirendelt védő feladatainak részletesebb szabályozásával, érdekeltsége fokozásával biztosítaná a megnyugtató és jogszerű gyakorlat kialakulását.

Foganatba vétel

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása *foganatba vételének* üteme rosszabbodó trendet mutat. 1994-ben végrehajtással összesen 29 843 szabadságvesztést jegyeztek elő (beleértve az átváltoztatás folytán foganatba veendő szabadságvesztés-büntetéseket is). Az év utolsó napján folyamatban maradt ebből 6325 szabadságvesztés-büntetés végrehajtása, a 24 külföldön tartózkodó nélkül (0,38%) a hátralék aránya 21,11%. A korábbi években a hátralék aránya ennél alacsonyabb volt az év utolsó napján. (Például 1990-ben 15,31%, 1991-ben 17,12%, 1992-ben 19,74%, 1993-ban 20,42%.) A foganatba vétellel kapcsolatos gondokat egyrészt az állampolgári fegyelmezetlenség kedvezőtlen alakulása okozza, így egyre kevesebb elítélt jelentkezik önként a szabadságvesztés megkezdésére, és minden lehetőséget felhasználnak az elkerülésére, kisebb részben pedig a halasztással kapcsolatos enyhe bírói gyakorlatra vezethető vissza. Például nem kellően igazolja az elítélt a halasztási kérelemben előadott indokot, mégis megkapja a halasztást. A halasztással kapcsolatos gyakorlati kérdés volt, hogy olyan személynek engedélyezhető-e halasztás a szabadságvesztés- büntetés megkezdésére, akit a másodfokú tárgyalásra is előzetes letartóztatásból állítottak elő. Egyértelmű ezzel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság álláspontja (BK. 40. határozat), amely *„az ítélet jogerőre emelkedésekor az előzetes*

letartóztatásban lévő terheltnek a büntetés végrehajtására nem lehet halasztást adni". A Be. 395. §-ának (2) bekezdése szerint az elsőfokú bíróság ítélete azon a napon emelkedik jogerőre, amelyen a) a fellebbezésre jogosultak úgy nyilatkoztak, hogy nem kívánnak fellebbezni, illetőleg a fellebbezést visszavonták; b) a fellebbezési határidő fellebbezés bejelentése nélkül telt el; c) a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helyben hagyta, vagy a fellebbezést elutasította.

A (3) bekezdés szerint a másodfokú bíróság ítélete a kihirdetésével emelkedik jogerőre. Ebből adódóan a terhelt az ítélet jogerőre emelkedésének időpontjától kezdve már nincsen előzetes letartóztatásban. A büntetés végrehajtásával kapcsolatos bírósági értesítés kiadása a bíróság részéről merőben adminisztratív teendő, amely nem érinti azt, hogy az ítélet jogerőre emelkedésével a terhelt nem előzetes letartóztatásban van, hanem már szabadságvesztését tölti. A letartóztatásban lévő terheltnek tehát az ítélet jogerőre emelkedésekor a bíróság a büntetés végrehajtására halasztást nem adhat; ez a szabadságvesztés félbeszakítását jelentené, amit a Be. 398. § (2) bekezdése szerint az igazságügy-miniszter engedélyezhet.

Külkórházi elhelyezés

Konkrét ügyben merült fel, hogy a *beteg elítélt*, akinek megfelelő egészségügyi ellátás a bv. egészségügyi intézményeiben is biztosítható, ha a költségeket hajlandó megtéríteni, *kérhet-e külkórházi elhelyezést*. A hatályos jogszabályi rendelkezések értelmében a kórházi szakellátást igénylő beteg elítéltet a Bv. Központi Kórházban kell elhelyezni. Ha a központi kórház a megfelelő egészségügyi ellátást nem tudja biztosítani, az elítéltet más, nem büntetés-végrehajtási egészségügyi intézetbe kell szállítani, és gondoskodni kell a szükséges őrzéséről vagy felügyeletéről [Bv. Szabályzat 112. § (1), (5) bekezdés, Bv. Szakutasítás 591. § (1), (3) bekezdés]. Ilyen elítélti kérés teljesítésére tehát a hatályos jogszabályok ismeretében nincs mód, a gyakorlati esetekre is figyelemmel azonban az új Bv. Szabályzatban indokolt lehetővé tenni, hogy a fogvatartott külkórházi gyógykezelését, magánorvos, fogorvos, szakorvosi rendelő szolgáltatásának igénybevételét akkor is kérhesse, ha az ellátása a bv. egészségügyi intézményekben is megoldható. Ebben az esetben köteles lenne az egészségügyi szolgáltatások díját, a szállítási, az őrzési költségeket megtéríteni. A büntetés-végrehajtás számára azonban ilyenkor is biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy e kérés teljesítését biztonsági okból megtagadhassa. Az egyik országos bv. intézetben az ún. falcolók nem kaptak műtét előtt érzéstelenítő injekciót. Hosszas vita folyt orvosi körökben, hogy foglalkozási szabályszegés történt-e, avagy a foglalkozási etika szabályainak megsértése. Végül is az Orvosi Etikai Tanács, valamint az Egészségügyi Tudományos Tanács úgy foglalt állást, hogy az utóbbiról van szó. Így nem büntetőeljárás, hanem fegyelmi eljárás indult az érzéstelenítést elmulasztó orvos ellen.

Az 1993. évi XXXII. törvény jelentős mértékben kiszélesítette azoknak a jogintézményeknek a körét, amelyekre figyelemmel az elítéltek elhagyhatják a büntetés-végrehajtási intézetet.•

•Minderről bővebben lásd Lajtár István legfőbb ügyészségi ügyész Intézeten kívül című, e számunkban olvasható írását.

Enyhébb végrehajtási szabályok

A Bv. tvr. 19. §-a szerint a szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítésekor segítse az elítéltnek a szabadulása után a társadalomba beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjék az újabb bűncselekmények elkövetésétől. Ha az elítélt az előírásokat megtartja, már önmagában is szabadulása utáni, a társadalomba való beilleszkedési készségére lehet következtetni. Ennek a készségnek az erősítését szolgálhatja például a jutalmazás lehetősége, de még inkább a félszabad végrehajtási mód egyes elemeinek alkalmazása. Mindezekből következően a formai feltételek megléte [Bv. tvr. 28/A §-ának (1) bekezdése szerinti legalább három, illetőleg legalább hat hónap kitöltése] esetén nem szükséges különleges érdem, elegendő a kifogástalan magatartás a fogház, illetőleg a börtön végrehajtásának szabályainál enyhébb szabályok alkalmazása elrendeléséhez. Az elítélt személyisége és a szabadságvesztés végrehajtása alatt tanúsított magatartása alapján azt kell vizsgálni, mennyiben szolgálja ez a rendelkezés az elítéltnek a szabadulása után a társadalomba beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől (4/1994. BH. 175. BK-hat.). Tehát az enyhébb büntetés-végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezésekor elsődlegesen a büntetés célja a meghatározó, de emellett jelentősége van az elítélt büntetésének végrehajtása alatt tanúsított magatartásának, sőt a személyi és családi körülményeinek is. A jogszabály nem tartalmaz olyan feltételeket sem, amelyek megléte esetén az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának elrendelése kötelező lenne, az elítélt ezt alanyi jogon igényelhetné. Az elrendelés tehát – az említett idők eltelte után – mindig bírói mérlegelési körbe tartozik. Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának elrendelése az elítélt személyi szabadságának korlátozását enyhíti. E kedvezmény megadása során nyilvánvalóan elsődleges szempont a büntetés célja. E vonatkozásban az elítéltnek a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása mellett személyi és családi körülményei nyújthatnak eligazítást. Az enyhébb végrehajtási szabályok elrendelése – közöttük a hazalátogatás és ennek folytán a nem kívánt környezetbe jutás lehetőségének biztosítása – nem segítené, inkább akadályozná a büntetés céljának elérését (10/1994. BH. 530 BK-határozat).

Ha a hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt esetében még nem lehet megállapítani, hogy a végrehajtás módjának tartós enyhítése megfelel-e a szabadságvesztés végrehajtása általános céljának, a börtön végrehajtásának szabályainál enyhébb szabályok alkalmazására nem kerülhet sor. A Bv. tvr. 28/A §-ában írt formai feltétel megvalósulásakor tehát azt kell vizsgálni, hogy a végrehajtás módjának tartós enyhítése a szabadságvesztés végrehajtása céljának a Bv. tvr. 19. §-a megvalósulása irányában hat-e vagy sem (5/1995. BH. 265. hat.). Így az enyhébb végrehajtási szabályok engedélyezése szolgálja-e az elítélt társadalomba való beilleszkedését, elérhető-e az enyhébb szabályok keretei között a büntetés célja, az újabb bűncselekmény elkövetésétől való tartózkodás. Ennek a kérdésnek az eldöntésénél az elkövetett bűncselekményt, a kiszabott szabadságvesztés tarta-

mát, az elítélt személyiségét, előéletét, életvitelét, családi körülményeit és a büntetés töltése alatt tanúsított magatartását összességében figyelembe véve kell dönteni. Nyilvánvaló ugyanis, hogy minél hosszabb a kiszabott szabadságvesztés, annál hosszabb idő kitöltése szükséges annak értékeléséhez, hogy az elítélt személyiségében jelentős pozitív változás következett be (6/1995. BH. 388. BK-határozat).

A szabadságvesztés végrehajtása alatt az enyhébb végrehajtási szabályok nem állapíthatók meg annak az elítéltnek a javára, aki olyan magatartást tanúsít, amely egyébként az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetésére is alapot adna (Bv. tvr. 19. §, 28/A §). Olyan elítéltnél, akinél az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása megszüntetésének az okai fennállnak, e szabályokat nem lehet engedélyezni, a törvény (1) és (4) bekezdését ugyanis szerves egységben és kölcsönhatásban kell értelmezni és alkalmazni.

A Bv. tvr. 28/A § (4) bekezdése két esetben teszi lehetővé az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetését: a) ha az elítélt az eltávozásával, illetőleg a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi, így különösen, ha az eltávozásról nem az előírt időn belül tér vissza, vagy b) más súlyos fegyelemsértést követ el.

A törvény nem kívánta a Bv. tvr. 28/A §-ának (1) bekezdésében biztosított kedvezmények megvonását az elítélt eltávozásával, illetőleg a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok ismételt vagy súlyos megszegésére korlátozni. Az ilyen szűk értelmezés szemben áll a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának céljaival. Az az elítélt tehát, aki a bv. intézetből való eltávozásával, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok megszegésén kívül más, súlyos fegyelemsértést követ el, nem méltó az enyhébb végrehajtási szabályok adta engedmények további élvezésére (11/1995. BH. 624. BK-határozat).

„Az elítélt nem távozhat el a büntetés-végrehajtási intézetből, ha ellene újabb büntetőeljárás van folyamatban. Ha az elítélt az eltávozással, illetőleg a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi, így különösen, ha az eltávozásról nem az előírt időben tér vissza, vagy más súlyos fegyelemsértést követ el, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka felfüggesztheti az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását, és előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónak az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetése iránt." [Bv. tvr. 28/A § (3)–(4) bek.] Az egyik országos bv. intézet gyakorlatában merült fel, hogy amennyiben az evsz. hatálya alatt álló elítélttel szemben büntetőeljárás van folyamatban, abban az esetben mi az intézet feladata, helye van-e az evsz. megszüntetésének. Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának feltételeiről, tartalmáról, megszüntetéséről a Bv. tvr. 7/A, valamint 28/A §-a rendelkezik. Ezek értelmezéséből következően az elítélt ellen indult újabb büntetőeljárás önmagában nem szolgáltat okot az evsz. megszüntetésére, amint arra a Legfelsőbb Bíróság a BH. 1995. évi 6. számában 333. számú BK-határozatának indokolásában rámutatott. E szerint az eljárás megindulása nem lehet alapja annak, hogy az elítéltet egy korábbi

megfelelő magatartással kiérdemelt enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásától megfosszák, hanem csupán olyan jellegű intézkedéseket tesz lehetővé, amelyeknek az a céljuk, hogy az elítélt a hatóságok rendelkezésére álljon. Ilyenkor tehát az intézet parancsnoka nem köteles az evsz.-t felfüggeszteni, és az alkalmazás megszüntetésére előterjesztést tenni a bv. bírónak.

Figyelemmel azonban arra, hogy az elítélt elleni újabb büntetőeljárással – függetlenül az elkövetés időpontjától – megnő annak a veszélye, hogy a korábban megfelelő magatartást tanúsító elítélt az eltávozásról nem tér vissza, hanem elrejtőzik, ezért a Bv. tvr. 28/A § (3) bekezdése kimondja, hogy az elítélt nem távozhat el a bv. intézetből, ha ellene újabb büntetőeljárás van folyamatban. Ebben az esetben az intézet parancsnokának tehát intézkednie kell az eltávozás felfüggesztése iránt – ami gyakorlatilag az evsz. szünetelését eredményezi. A felfüggesztés az újabb büntetőeljárás jogerős befejezéséig, illetőleg a jogerős összbüntetési ítélet meghozataláig tart.

Az eljárás befejezését követően ismét felül kell vizsgálni az evsz. korábbi engedélyezésének indokoltságát.

Vitatott kérdésként merült fel az evsz., valamint az átmeneti csoport szabályai együttes alkalmazásának lehetősége. Az enyhébb végrehajtási szabályokra vonatkozó törvényi rendelkezések, valamint az átmeneti csoport szabályainak alkalmazása – amint arra a Legfőbb Ügyészség már korábban is rámutatott – a büntetés-végrehajtás szabályainak hasonló, de nem azonos tartalmú enyhítését jelentik. Eltérő az alkalmazás feltétele, az érintettek köre, nem azonosak az általuk biztosított jogok sem. Az evsz. alkalmazását a bv. bíró engedélyezi, az átmeneti csoportban lévő elítélt esetében a szabályok enyhítése a bv. intézet hatáskörébe tartozik. Eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában nincs törvényi akadálya annak – amennyiben az egyéb feltételek adottak –, hogy a két intézményt együtt alkalmazzák. Az enyhébb végrehajtási szabályok hatálya alatt álló elítélt esetében az intézetnek gondosan mérlegelnie kell – az intézmény céljának szem előtt tartásával – az elítélt átmeneti csoportba helyezését. Az átmeneti csoportban lévő elítélt vonatkozásában pedig hasonló módon eljárva lehet előterjesztést tenni az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazására. Az olyan elítélt esetében, aki az evsz. hatálya alatt áll, és átmeneti csoportba került, az eltávozások gyakoriságának a meghatározása során erre figyelemmel kell lenni.

Előfordult, amikor az elítélt hozzátartozója kérte a fogva tartó bv. intézettől az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezését. Bár a Bv. tvr. a hozzátartozónak ezt a jogosultságot nem adta meg, a gyakorlat megtalálta a kiutat: a hozzátartozó kérelmét ismertetik az elítélttel, s az ő kérelmével kiegészítve viszik a bíróság elé.

A jogintézmény célja eredendően az, hogy az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során – hasonlóan az átmeneti csoportba helyezés biztosította kedvezményekhez – ne váljék gyökértelenné: a családjával, ismerőseivel kapcsolatot tarthasson, figyelemmel kísérhesse a civil élet változásait, oda vissza is illeszkedhessen a szabadulását követően. Ugyanakkor azonban a büntetés céljával (Btk. 37. §) ellentétes lenne az, hogy a súlyos társadalmi megítélésű, s ezért huzamosabb szabadságvesztés-büntetéssel sújtott elítélt már ezen időtartam letöltése után élvezhesse ezt a

kedvezményt. Erre mutat rá a Legfelsőbb Bíróság 175. sz. eseti döntésében (BH. 1994/4. sz.) is, amely szerint az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásához nem szükséges különleges érdem, hanem elegendő az elítéltnek a bv. intézetben tanúsított kifogástalan magatartása. Emellett azonban vizsgálni kell az elítélt személyiségét és azt is, hogy ez a rendelkezés mennyiben szolgálja a terhelt társadalomba való beilleszkedését, illetve azt, hogy tartózkodjék az újabb bűncselekmény elkövetésétől. További szempontokat ad a Legfelsőbb Bíróság az 1995. évi 388. sz. eseti döntésében (BH. 1995/7. sz.), amelyben kitér arra, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának engedélyezésekor figyelemmel kell lenni az elítélt személyiségére, előéletére, életvitelére, családi környezetére is. Konkrét ügyben a bíróság arra az álláspontra jutott, hogy a saját, illetve szűkebb rokoni körében idült alkoholizmusáról, erőszakos magatartásáról (a családtagok sérelmére több ízben elkövetett igen súlyos megítélésű bűncselekmények) ismert elítéltnek ugyanezen környezetbe való rendszeres látogatása magában hordozná a bűnismétlés veszélyét, nem szolgálná a büntetési célokat, s ellentétes lenne a jogintézmény céljával is. Az elítéltnek az eltávozást a gyakorlat szerint minden alkalommal kérelmi lapon kell kérnie. Ily módon az intézet parancsnokának a fegyelmi büntetéseket nem érintően is igen hatásos fegyelmezési eszköz áll rendelkezésére, hiszen az általában a hétvégi napokra eső eltávozás engedélyezését az elítélt magatartásához igazíthatja. Az elítélt az eltávozásakor köteles bejelenteni, hová távozik. A gyakorlatban éppen ezért a bv. intézet igazolvánnyal látja el, amelyben a személyi adatai, a fényképe, eltávozásának helye, az eltávozás, illetve a visszaérkezés ideje szerepel. Nem a megadott helyre történő utazás, vagy a megjelölt helyen nem tartózkodás akár a kedvezmény visszavonását is eredményezheti. Az eltávozás tartama alatt ez az igazolvány a személyazonosság igazolására szolgál, abba a rendőrségi igazoltatások vagy más intézkedések bejegyezhetők. A bv. intézetnek az erre szolgáló, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka által kiadott intézkedése értelmében értesítenie kell az elítélt lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitányságot arról, hogy az elítélt mely időponttól és meddig, melyik helységbe kapott engedélyt a kinntartózkodásra. A gyakorlatban azonban ez igen nehezen megvalósítható a nagyobb intézmények esetében, ezért rendszerint az értesítés el is marad.

A 28/A § (4) bekezdése két esetben teszi lehetővé az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetését: egyrészt, ha az elítélt az eltávozással, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályokat ismételten vagy súlyosan megszegi, így különösen ha az eltávozásról nem az előírt időben tér vissza, másrészt ha más súlyos fegyelemsértést követ el. A törvényhozó azonban nem kívánta a Bv. tvr. 28/A §-ának (1) bekezdésében biztosított kedvezmények megvonását az elítélt távozásával, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok ismételt vagy súlyos megszegésére korlátozni. Az ilyen szűk értelmezés szemben áll a büntetés, valamint a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának a céljával. Az az elítélt tehát, aki a büntetés-végrehajtási intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok megszegésén kívül más, súlyos fegyelemsértést követ el, nem mél-

tó az enyhébb végrehajtási szabályok adta engedmények további élvezésére (BH. 1996/1. szám, BK. 13. határozat).

A Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése humanitárius szempontokra is figyelemmel, lehetővé teszi az elítélt számára, hogy – a végrehajtás félbeszakítása nélkül – meglátogassa a súlyos beteg hozzátartozóját, illetve a hozzátartozójával kapcsolatos kegyeleti jogát érvényesíthesse. Ilyen esetben a büntetés-végrehajtási intézeten kívül töltött idő akkor is beszámít a szabadságvesztésbe, ha az elítélt felügyelet nélkül volt távol az intézetből. A vizsgált időszakban összesen 147 elítélt távozott el a bv. intézetekből ezeken a jogcímeken. Több intézet esetében olyan gyakorlat alakult ki, hogy az elítélt a súlyos beteg hozzátartozó meglátogatása, illetve temetésen való részvétel céljából nem a Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése szerinti eltávozás engedélyezését, hanem rövidebb időtartamú büntetés-félbeszakítást kér, amelyet az intézet parancsnoka engedélyez. A hozzátartozó fogalmán eltérő törvényi rendelkezés hiányában a Btk. 137. § 5. pontjában meghatározott személyi kört kell érteni.

A szabadságvesztés kezdő és utolsó napjának megállapítására vonatkozó 1275/1994. (IK. Bv. mell. 7.) OP-intézkedés VII. fejezetének rendelkezései érvényesültek a bv. intézetek gyakorlatában. A rövid tartamú eltávozás számításával kapcsolatban felmerült, hogy az elítélt bv. intézetnél való jelentkezésének napja hozzátartozik-e az engedélyezett időtartamhoz. Figyelemmel arra, hogy az OP-intézkedés 42. pontja értelmében a rövid tartamú eltávozás kezdő napjához hozzá kell adni az engedélyezett időtartamot és az eredményül kapott időpont lesz a jelentkezés napja, ebből következően ez a nap is az engedélyezett időtartamhoz tartozik.

Nagyobb figyelemmel szükséges elbírálni a félbeszakítás iránti kérelmek kellő indokoltságát, az eltávozások engedélyezésének megalapozottságát, a 48 órát meg nem haladó eltávozások engedélyezésének indokoltságát, az értesítési kötelezettségek előírásszerű teljesítését. A különböző jogcímen történő eltávozási lehetőségek egy adott hónapon belüli kombinálásakor fokozott súllyal kell vizsgálni a büntetés, a nevelés céljának érvényesülését. A különböző jogcímen történő távollétek összekapcsolása csak egyedi kivételes esetekben lehet indokolt. Az eltávozások engedélyezésének a törvény szellemével összhangban lévő gyakorlata kellően segítheti a szabadságvesztés-büntetést töltő elítéltek kapcsolatainak fenntartását, a büntetés-végrehajtás hatékonyságának növelését, valamint a vizsgálat büntetés-végrehajtási jogi intézményei társadalmi elfogadottságát. A törvényi rendelkezések kiterjesztő értelmezése e célok elérését veszélyezteti. Megfontolandó lenne a vizsgálati tapasztalatok alapján a Bv. tvr. legközelebbi módosítása alkalmával napirendre tűzni, hogy a rövid tartamú eltávozás engedélyezését is a szabadságvesztés meghatározott tartamának kitöltéséhez kössék, valamint az evsz. alkalmazásának lehetőségét a kiszabott büntetés legalább felének letöltéséhez kötni, a bírósági gyakorlat által is hangsúlyozott szabadságvesztés-büntetés végrehajtási célok megvalósulására figyelemmel. Ezáltal az egészen rövid tartamú szabadságvesztésre önként bevonuló sem záródna ki belőle.

A Btk. 137. § (1) bekezdés j) pontja alapján hivatalos személyek a büntetés-végrehajtási intézményeknél, szerveknél és vállalatoknál kinevezés és szerződés alapján munkaviszonyban álló azon hiva-

tásos és polgári alkalmazottak, akiknek tevékenysége a büntetés-végrehajtás rendeltetésszerű működéséhez hozzátartozik: így különösen a testület fegyveres tagjai és mindazok, akik a munkáltatás mellett egyúttal a fogvatartottak felügyeletét is ellátják, illetőleg nevelésükben közreműködtek. Nem hivatalos személyek azok a polgári alkalmazottak, akik kizárólag vállalati gazdálkodási tevékenységet végeznek, illetve azok, akik külső intézmények (vállalatok) alkalmazottjaiként működnek a büntetés-végrehajtási intézetekben.

Hivatali visszaélés (Btk. 225. §) alapos gyanúja állapítható meg akkor, ha az elkövető a Bv. Szabályzatban vagy az ezen alapuló büntetés-végrehajtási igazgatói intézkedésben meghatározott előírások megszegésével engedélyezi az elítéltek eltávozását. A Legfelsőbb Bíróság 1996. évi I. BH-ban közzétett 10. számú büntető kollégiumi határozatában kifejtette, hogy a polgári alkalmazott felügyeleti jogköre a hatósági őrizettel egyenértékű, a hatósági őrizet tehát olyan esetben sem szűnik meg, amikor az átmeneti csoportba sorolt és külső munkán foglalkoztatott elítélt felügyeletét bv. polgári alkalmazott látja el, a hatósági őrizet tehát ilyen esetben sem szűnik meg, ekként a bűncselekmény törvényi tényállása megvalósul, ha az elítélt a hatósági őrizetből eltávozott. Kétségtelen, hogy az átmeneti csoportba sorolás nagyobb mozgásteret ad az elítélteknek, így segíti a szabadlábra helyezés utáni életvitelhez szoktatást. Nem tekinthető azonban olyan kötetlen, hatósági őrizet nélküli foglalkoztatásnak, amelynek következtében az elítéltek az általuk kijelölt munkahelyet önkényesen, szabad elhatározásukból, engedély nélkül elhagyhatják.

Fokozatváltoztatás

A fokozatváltoztatás több éves gyakorlatát figyelemmel kísérve látható, hogy általában azonos mértékben alakult. Több ügyben előfordult, hogy a bv. bíró azért nem engedte – a törvényi feltételek fennállása ellenére sem – enyhébb fokozatba az elítéltet, mert ezáltal egyben feltételes szabadságra is jogosulttá vált volna. Álláspontunk szerint ez nem kizáró ok, nem lehet akadálya az enyhébb fokozatba helyezésnek. Habár megjegyezzük, hogy nem nagy számban így történik, s ez nem a legszerencsésebb változat. Az enyhébb fokozatba helyezés nagyszerű nevelési eszköz szerepét is betöltheti, hiszen ezáltal az elítélt a szabadságvesztés végrehajtásának ideje alatt kerülhet enyhébb fokozatba, enyhébb végrehajtási körülmények közé.

A szabadságvesztés enyhébb fokozatának kijelölésére lehet előterjesztést tenni, ha az elítélt folyamatosan kifogástalanul teljesíti kötelezettségeit és a büntetés célja enyhébb fokozatban is elérhető. Az enyhébb végrehajtási fokozat kijelölése általában akkor indokolt, ha az elítélt folyamatosan és kifogástalanul teljesíti a kötelezettségét, és büntetésének legalább a felét letöltötte (5/1994. BH. 233. határozat).

Nem lehet enyhébb fokozat kijelölésére előterjesztést tenni, ha az elítélt büntetésének felét, de legalább hat hónapot még nem töltött le, ellene más ügyben büntetőeljárás van folyamatban. Az összbüntetésként megállapított szabadságvesztés végrehajtására az enyhébb végrehajtási fokozat – egyéb feltételek mellett – kijelölhető akkor is, ha a súlyosabb fokozatot megállapító büntetés jogerőre emelkedéséig az elítélt a büntetésének a felét már kiállotta, és legalább hat hónapot az enyhébb fokozatban töltött le. A bv. bírót nem köti az össz-

büntetésként megállapított szabadságvesztés (súlyosabb fokozat) jogerőre emelkedésétől számított hat hónap kivárása, hanem – az egyéb feltételek szem előtt tartása mellett – a fokozat elítéltre kedvező megváltoztatása tárgyában tett előterjesztést szabadon bírálja el, amennyiben az előterjesztéssel érintett, az elítéltre súlyosabb fokozatot megállapító összbüntetés jogerőre emelkedéséig az elítélt folyamatosan, kifogástalan magatartás mellett már a büntetésének felét, de legalább hat hónapot az enyhébb végrehajtási fokozatban letöltött (BH. 1995. évi 10. szám BK. 552. határozat). A szigorúbb fokozat kijelölésére akkor lehet előterjesztést tenni, ha a büntetés-végrehajtás rendjének ismételt és súlyos megzavarása miatt fegyelmi fenyítést szabtak ki (Bv. Szabályzat 125. §, 108/1979. (IK. 8.) IM-utasítás 51–54. §-ai). A végrehajtás során a bíróság által meghatározott fokozatot eggyel lehet enyhíteni vagy szigorítani. Amennyiben a bv. bíró a szabadságvesztés fokozatát megváltoztatja, a feltételes szabadság lehetősége az új fokozathoz igazodva nyílik meg.

Ilyen esetben a büntetés teljes tartamát kell figyelembe venni, a feltételes szabadság engedélyezésének ugyanis nem feltétele, hogy az egyes fokozatban az elítélt ténylegesen mennyi időt töltött. Az a helyes gyakorlat, amennyiben az elítélt olyan időpontban kerül enyhébb végrehajtási fokozatba, amikor a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges időpontjáig még van hátra idő. Önmagában azonban ez – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – nem zárja ki a fokozat enyhítését. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a feltételes szabadságra bocsátás – hasonlóan más büntetés-végrehajtási jogi intézményekhez – az elítéltnek nem alanyi joga, hanem lehetőség.

Feltételes szabadság

1994-ben 7342 elítélt feltételes szabadságra bocsátásáról határozott a bv. bíró, 6328 elítéltet feltételes szabadságra bocsátott – ebből intézeti vélemény ellenére 385-öt, nem bocsátott feltételes szabadságra 1014 elítéltet (az elutasítás aránya 13,8%), utóbbiak közül intézeti javaslat ellenére 115-öt. Ügyész 1528 elítélt meghallgatásán vett részt a feltételes szabadság kérdésében történő döntés során (18,99%), két elítélt ügyében fellebbezett. A bv. bíró nem meghallgatást, hanem tárgyalást tartott két elítélt ügyében. Az elutasítási arány az utóbbi években általában 15 százalék körül volt.

A korábbi feltételes szabadság megszüntetése nem minden esetben jár együtt a feltételes szabadság kedvezményéből való kizárással [Btk. 48. § (4) bek.]. Az elítéltet ugyanis nem azért kell kizárni a feltételes szabadságra bocsátásból, mert a bíróság az előző elítélése szerinti feltételes szabadságot megszüntette, hanem azért, mert olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet a korábbi végrehajtandó szabadságvesztésre ítélése után, a végrehajtás befejezése előtt követett el (11/1995. BH. 613. BK-határozat).

Ha nem állapítható meg bizonyosan, hogy a terhelt az újabb bűncselekményt a feltételes szabadság alatt követte el, a feltételes szabadságot nem lehet megszüntetni (3/1977. BH. 85. BK. határozat). Ugyanakkor a Btk. 47. § (3) bekezdésének a) pontja értelmében a szabadságvesztés jogerőre emelkedésétől annak kitöltéséig eltelt időtartam alatt bármikor – tehát olyankor is, amikor a feltételes szabadságra bocsátás már időbelileg nem lehetséges – alkalmazható a most említett rendelkezés, azaz an-

nak megállapítása, hogy az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra. A feltételes szabadság kizárására a korábbi szabadságvesztést kiszabó ítélet jogerőre emelkedésétől annak kitöltéséig bármikor – tehát nemcsak a feltételes szabadság alatt történt újabb elkövetés esetén – sor kerülhet [Btk. 47. § (3) bek. a) pont, Be. 359. §]. Az elítélt ugyanazon időpontban feltételes szabadságot és szabadságvesztést párhuzamosan nem tölthet (BJD. 8734. sz. eseti döntés, 5/1877. BH. 125. BK-határozat).

Összbüntetésbe foglalás

A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegése indokával ideiglenes foganatba vétel folytán történt fogva tartási időt a szabadságvesztés tartamába be kell számítani (10/1991. BH. 379. BK.-határozat). Ha a bv. intézet azt észleli, hogy összbüntetésbe foglalásnak lehet helye, haladéktalanul megkeresi az illetékes bíróságot az összbüntetésbe foglalás érdekében. Az összbüntetési cél – természetesen az összbüntetésbe foglalás feltételeinek fennállása esetén – azt jelenti, hogy az elítéltet mindenekelőtt abba a helyzetbe kívánja hozni, mintha a több ítélettel elbírált bűncselekmények tekintetében több szabadságvesztés folyamatosan töltött, illetőleg egyként kiszabott lenne. Ha egy időben több szabadságvesztés végrehajtására érkezik értesítés, közülük elsőként a szigorúbb fokozatban végrehajtandó, azonos fokozat esetén pedig a hosszabb tartamúnak kell a kezdő és utolsó napját megállapítani. Feltételes szabadság megszüntetésekor, illetve a kegyelem hatályának megszüntetésekor a szabadságvesztés hátralévő tartamát úgy kell megállapítani, hogy az előjegyzett szabadulás napját követő napból ki kell vonni a feltételes szabadságra bocsátás, illetőleg a kegyelem folytán történt szabadulás napját. A kapott eredmény lesz a hátralévő tartam, melyet végre kell hajtani. A szabadságvesztések folyamatos végrehajtásaként kell értékelni, s ezért az összbüntetésbe foglalásnak helye van, ha a külön ítéletekkel több ízben szabadságvesztésre ítélt terhelt az egyes büntetések kitöltése után azért nem kerül szabadlábra, mert rajta a személyes szabadságának elvonásával járó – de összbüntetésbe nem foglalható – büntetést, így pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést – vesznek foganatba (12/1992. BH. 742. sz. határozat). A Btk. 92. §-ának (2) bekezdésében foglaltak értelmében összbüntetésbe foglalásra csak az olyan végrehajtandó büntetések kerülhetnek, amelyeket az összbüntetésbe foglaláskor még nem hajtottak végre, vagy azok végrehajtása folyamatban van. A folyamatos végrehajtásból eredő hátrány ebből következően csupán abban az esetben nem áll be, ha két vagy több szabadságvesztésbüntetés végrehajtása között ténylegesen szabadlábra került az elítélt. Abban az esetben viszont, ha két szabadságvesztés-büntetés végrehajtása közötti időben anélkül, hogy az elítélt szabadlábra kerülne, rajta a személyes szabadságot elvonó, az alapítéletek valamelyikéhez kapcsolódó vagy akár azoktól független, azonban összbüntetésbe nem foglalható büntetést – így pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést vagy elzárást – hajtanak végre, s ezért a fogva tartás folyamatossága nem szűnik meg: a folyamatos végrehajtásból eredő hátrány bekövetkezik. Ezért ilyen végrehajtás esetén az összbüntetésbe foglalható szabadságvesztések végrehajtását folyamatosnak kell tekinteni (7/1990. BH. 243.

határozata). Nem bocsátható feltételes szabadságra, akinek a büntetés végrehajtása alatt tanúsított magatartása nem felel meg az intézeti szabályoknak [Bv. tvr. 6. § (4) bek., 8. § (1) bek., Btk. 47. § (1) bek., 1966. évi BH. 1. szám, 12. BK-határozat].

A feltételes szabadság megszüntetésének nem akadálya az, hogy a feltételes szabadság tartama a bv. bíró döntése előtt már letelt. Ez a bv. bíró döntésére nézve áll. Az ügyész csak akkor tehet intézkedéseket a feltételes szabadság megszüntetése érdekében, ha az annak alapjául szolgáló magatartási szabályok megsértéséről még a feltételes szabadság lejárta előtt értesül.

Szakképzés

Gyakorlati kérdésként merül fel, hogy a büntetés-végrehajtás kötelezheti-e szakképzési költségek megtérítésére azt az elítéltet, aki önhibájából nem járja végig a tanfolyamot. Az elítéltek szakképzésének biztosítása a büntetés-végrehajtás feladata [Bv. tvr. 39. § (2) bekezdés]. Eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában a szakképzéssel járó költségek a büntetés-végrehajtást terhelik [Bv. Szakutasítás 432. § (2)–(4) bekezdés]. Amennyiben az elítélt a képzésre önként jelentkezik, a Bv. Szakutasítás 336. § (2) bekezdése értelmében részvétele kötelezővé tehető. Arra az esetre nézve nincs jogszabályi rendelkezés, ha az elítélt megtagadja az önként megkezdett tanfolyam folytatását. Ilyenkor az eset összes körülményének gondos mérlegelését követően több garanciális szempont együttes figyelembevétele mellett indokolt lehet az elítélt kötelezése a büntetés-végrehajtásnak okozott kár megtérítésére. Ilyen esetben az elítélttel szemben a kötelezettség alóli kibúvás miatt fegyelmi eljárás indítható. Természetesen az elítélt kérésére felmenthető a tanulmányok folytatása alól, ha igazolt mulasztása miatt nem tudja pótolni az ismereteket. Az elítéltet jogairól és kötelességeiről a jelentkezéskor tájékoztatni kell.

Vókó György